

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 930.2:82-94(439) «13»

НАУКОВІ ДИСКУСІЇ НАВКОЛО «ІЛЮСТРОВАНОЇ ХРОНІКИ» В КОНТЕКСТІ ІСТОРИОПИСАННЯ В УГОРСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ ЗА ПРАВЛІННЯ ДИНАСТІЇ АНЖУ (XIV ст.)

Цигак В. В. (Ужгород)

У статті йдеться про унікальну пам'ятку угорського історіописання XIV ст., так звану «Ілюстровану хроніку», яка є важливим джерелом періоду правління в Угорському королівстві династії Анжу. В рамках студії висвітлюються дискусійні аспекти у дослідженні «Ілюстрованої хроніки», зокрема питання часу її створення та авторства. У зв'язку з цим наводяться найбільш вірогідні теорії, озвучуються традиційні та цілком нові точки зору на проблему.

Ключові слова: династія Анжу, Карл I Роберт, Лайош I Великий, «Ілюстрована хроніка», першотвір, копія, «родина», скриптор, мініатор, датування, авторство, 15 травня 1358 року, Марк Калті, Янош Кукулеї.

Постановка проблеми. Події початку XIV століття внесли вагомий коректив в тогочасний хід історії Угорського королівства. Як відомо, 14 січня 1301 р. помер останній представник чоловічої гілки династії Арпадовичів – бездітний король Андраш III (1290-1301), що означало кінець правління угорської королівської династії, яка вела свій початок ще з 889 р. Претендентами на угорську королівську корону стали представники неаполітанської гілки династії Анжу, династій чеських правителів Пршемисловичів та баварських герцогів Віттельсбахів, які впродовж 1301-1310 рр. вели активну боротьбу за угорський престол. У результаті, позбувшись суперників – чеського королевича Вацлава, сина чесько-польського короля Вацлава II Пршемисловича (1278-1305), та баварського герцога – кандидата Оттона Віттельсбаха, а також заручившись підтримкою римського папи Боніфація VIII (1294-1303), церковних феодалів, аристократії Хорватії, середнього дворянства та міського патриціату, представник Анжуйської династії Карл Роберт I домогся проголошення себе королем Угорщини. Відтак 20 серпня 1310 р. в Секешфегерварі було проведено обряд коронації його угорським королем. Як наслідок, до влади в Угорському королівстві прийшла династія Анжу (1301-1387), представниками якої були Карл I Роберт (1301-1342) і його син Лайош I Великий (1342-1382).

У період правління династії Анжу в Угорському королівстві спостерігається прагнення до створення повного зводу творів з угорської історії, який став би не тільки відтворенням у хронологічній послідовності подій, а й загалом своєрідною цілісною історією Угорщини.

Мета нашої студії – простежити особливості історіописання в Угорському королівстві за правління династії Анжу, передусім розкрити суть дискусії, яка вже понад століття точиться в європей-

ському історико-культурному дискурсі навколо дати створення та авторства унікального джерела тієї доби – «Ілюстрованої хроніки».

У контексті нашої розвідки зауважимо, що «Ілюстрована хроніка» є далеко не першим історичним твором XIV ст. на теренах тодішнього Угорського королівства. Її появі передували дві хроніки-першотвори, що описують давнє минуле мадярів (угорців) та ознайомлюють із подіями середньовічної історії Угорського королівства. Хоча оригінали першотворів не збереглися, вони об'єднали навколо себе пізніші копії цих текстів, або ж подібні за змістом кодекси, сформувавши в результаті два цикли хронік з XIV ст., які в угорській історіографічній традиції прийнято називати «рідинами».

Першу з хронік було створено в часи правління короля Карла I Роберта, ймовірно при монастирі францисканців у Буді. Принаймні, такого висновку дійшов угорський історик кінця XIX - першої половини XX століть Генрік Марцалі на основі численних покликань у тексті хроніки на т.зв. братів менших конвентуальних – міноритів, у зв'язку з чим дослідник і дав їй уже нині усталену назву – «Будинська міноритська хроніка» [19, с. 458; 21, с. 725]. Припущення Марцалі в подальшому підтримали ряд угорських істориків – фахівців у царині історіографії: Балінт Гоман, Янош Горват, Дьордь Дьорфі та Ілона Беркович.

Наукова література щодо питання авторства хроніки-першотвору періоду Карла I Роберта надзвичайно неоднозначна. У середовищі ревних прихильників теорії єдиного автора (Елемер Майус, Янош Горват, Янош Корачоні, Імре Тренчені-Валдарфел, Флоріан Матяш) [20, с. 75] знаходимо й відкритих опонентів, які заслугу появи хроніки приписують колективу авторів (розробник теорії Раймунд Фрідріх Кайндл, а також Шандор Домановскі, Кал-

ман Декані, Тібор Кланіцаї) [20, с. 73].

Текст першотвору є синтезом хронік попередніх століть (насамперед *Хроніки Аноніма* XI ст., *Хроніки Шимона Кезаї* XIII ст. та ряду інших, менш відомих кодексів) і водночас їхнім продовженням, яке хронологічно ведеться до подій 1333 р. З часу дослідження Генріка Марцалі доведено, що між закінченою частиною тексту хроніки 1272 р. та її кінцевим текстом існувала так звана «проміжна хроніка», котра й дістала назву «Будинська міноритська хроніка». Як уже зазначалося, оригінал хроніки втрачений, однак його копії збереглися в чотирьох рукописах та одній інкунабулі того часу: *кодексі Ацефалус*, *кодексі Самбукус*, першій надрукованій в Угорському королівстві 1473 р. *інкунабулі «Будинська хроніка»*, *кодексі Дубницької хроніки* і *Ватиканському (Римському) кодексі*. Цей текстовий ансамбль за інкунабулю дістав назву «*родина Будинської хроніки*» [17, с. 473].

Другу хроніку було створено при королівському дворі Лайоша I Великого. Основним джерелом при її написанні слугував першотвір періоду Карла I Роберта. Однак передмову останнього автор замінив новим, набагато ширшим прологом, а також, полегшуючи з попередньою хронікою, біблійне походження мадярів (угорців) він веде від середнього сина Ноя – Яфета, прабатька всіх європейських і частини азійських народів, а не від проклятого Ноем сина Хама, як про це писала «Будинська міноритська хроніка». Цим самим він відкидає низьке – хамітське – походження мадярів (угорців), виправивши «помилку» попередніх авторів стосовно їхньої генеалогії. Крім того, автор доповнив текст даними кількох невідомих джерел про історичні події останньої чверті XI - першої половини XII століть, через що першотвір періоду Лайоша I традиційно називають розширеною композицією хронік попередніх століть, на противагу «Будинській міноритській хроніці» – короткій композиції таких хронік. Питання невизначеності цих включень, або ж, як їх називають у наукових колах, інтерполяцій, у тексті «Ілюстрованої хроніки» донині залишається суперечливим і відкритим.

Про полеміку, що ведеться навколо питання авторства хроніки, детальніше згадаємо нижче.

Текст-оригінал, хронологічне поширення якого не можна визначити з точністю, подібно до хроніки періоду Карла I Роберта, ліг в основу п'яти окремих копій-рукописів. Найбільш вишуканою та розкішно декорованою з-поміж них є так звана «Ілюстрована хроніка». Свою назву вона дістала завдяки неповторній красі мініатюр, що супроводжують текст. Подальші чотири рукописи, в яких знайшла своє відображення хроніка періоду Лайоша I, – це *кодекс Телекі (Надьеньєді)*, *кодекс Туроці* (не слід плутати його з хронікою Яна Туроці 1488 р.), *кодекс Белді* та *копія Чепрегського кодексу з XVIII ст.* Даний цикл хронік прийнято називати

«*родиною Ілюстрованої хроніки*» [17, с. 473].

«Ілюстрована хроніка» (угорською – «*Képes Krónika*», або ж латиною – «*Chronicon Pictum*») – одна з найцінніших перлин середньовічної угорської культурно-мистецької та історіографічної традиції, що має неабияку художню вартість та є водночас важливим письмовим джерелом з історії Угорського королівства XIV ст. Основний матеріал документа – це 75 (маленьких) пергаментних фоліантів (близько 300×210 мм), або ж 150 сторінок, що складають 9 кватерніонів і 3 фоліанти, попереду яких вклеїли один, а позаду – 31 паперовий аркуш. Перший аркуш пергаменту чистий, а власне хроніка розпочинається з другого аркуша заголовком. На 73-му фоліанті, тобто на 146 сторінці, текст хроніки раптово обривається. Мистецька цінність документа обумовлена його оздобленням численними ілюстраціями й коштовним металом. Текст кодексу доповнюють написані румбумом (червоним чорнилом чи фарбою) початкові рядки і заголовки розділів. Крім того, його увиразнюють прикрашені яскравими фарбами й золотом мініатюри. В «Ілюстрованій хроніці» містяться 10 великих ілюстрацій на всю ширину шпальти, 29 – за розміром колонки, 4 – у формі медальйонів (тондо) і 99 зображень-ініціалів (буквиць), а також 5 неілюстрованих буквиць, що в цілому складають 147 мініатюр [2, с. 47-48].

Слід відзначити, що нині «Ілюстрована хроніка» зберігається в Національній бібліотеці імені Ференца Сечені в Будапешті під позначенням *Cmae 404*. Проте цікаво простежити її долю від створення у XIV ст., крізь зміну власників та країн перебування, аж до повернення в Угорщину 1932 р.

Так, з часу остаточного оформлення до початку XV ст., а саме до 1419 р., кодекс ще був в Угорському королівстві. Згодом хроніка опинилася у Франції, звідки французький король Карл VII (1422-1461) передав її в якості дарунку сербському князеві «деспотові» Георгію Бранковичу (1427-1456). У другій половині XV ст. вона, ймовірно, знову опинилася на батьківщині й залишалася там до початку XVII ст. Про це можуть свідчити кілька рукописних заміток на сторінках кодексу, зроблених, як припускають дослідники, Яношем Вітизом (близько 1408-1472) – вченим-гуманістом, кардиналом, архієпископом Естергомським. До того ж, з «Ілюстрованої хроніки» були скопійовані перші сім розділів *Дубницької хроніки*, яку створили після 1479 р., що теж дає підстави припускати ймовірне перебування на той час «Ілюстрованої хроніки» на території Угорського королівства. Такий варіант перебігу історії хроніки є традиційним і часто вживаним в угорській історіографії.

До прикладу, видавець першого друкованого варіанту тексту «Ілюстрованої хроніки» Ференц Толді на основі записів, зроблених скриптором наприкінці тексту *кодексу Телекі (Надьеньєді)* 1462 р. написання, перша частина якого, на думку його та

ряду інших дослідників, є точною копією тексту «Ілюстрованої хроніки» – «...в році тисяча чотириста шістдесят другому Господньому був переписаний цей кодекс із хроніки деспота, яку... король Франції тому ж пану деспотові в ролі доволі яскравого подарунку надіслав», – ідентифікував французького володаря з королем Карлом VII (1422-1461), наділеного подарунком розпорядника величезних маєтків в Угорщині, – із сербським деспотом Георгієм Бранковичем († 1456) (до слова, саме Георгій Бранкович, заради поступок Белграда та інших фортець, отримав від короля Жигмонда (Сигізмунда) Люксембурга (1387-1437) численні великі маєтки в Угорщині (Гайдубесермень, Дебрецен, Токкай і т. д.) і навіть з Яношем Гуньяді був у постійних – то приязних, то ворожих – контактах), а кодекс, відісланий як подарунок, – із самою «Ілюстрованою хронікою» [25].

На думку Ф. Толді, хроніка потрапила до Франції ще у XIV ст., коли Лайош I відправив її французькому королю Карлу V (1364-1380) в якості подарунку з нагоди заручин його доньки Марії в грудні 1374 р. зі спадкоємцем французького престолу, орлеанським принцем Людовіком Валуа.

Дослідник Еміль Якубович відкоригував неточність у твердженні Ф. Толді, адже серед доньок короля Лайоша I та королеви Єлизавети Боснійської (угор. *Kotromanics Erzsébet*) заручили не Марію, а народжену в липні 1370 р. їхню першу доньку Катерину. Вчений також встановив, що хроніка, розміщена в першій частині *кодексу Телекі (Надьеньєді)*, є ідентичною тексту «Ілюстрованої хроніки» [14, с. 387-389] й так само несподівано обривається описом воєнної кампанії 1330 р., яку вів Карл I Роберт проти Токомерія, сина воєводи Валахії Басараба I Великого, засновника династії Басарабів у Валахії, а точніше – на слові «*quatenus*» посеред речення.

Отже, як стверджував Е. Якубович, хронікою, котру Георгій Бранкович отримав у подарунок з милості французького короля і з якої 1462 р., через шість років після його смерті, скопіювали першу частину *кодексу Телекі (Надьеньєді)* на замовлення Соватського сільського вікарія Бенедикта Сентпєтервашарі, й була саме «Ілюстрована хроніка» [14, с. 387].

Варто зазначити, що дана теорія, хоч і дістала широке визнання в наукових колах, все ж далеко не є загальноприйнятою. Значна частина науковців категорично відкидають таку версію, заявляючи, що немає жодних достовірних фактів, які би підтверджували можливе перебування хроніки впродовж XIV - початку XVII століть за межами Угорського королівства.

Збережена в *кодексі Телекі (Надьеньєді)* хроніка дійсно належить до «родини Ілюстрованої хроніки». Однак, згідно з даними останніх досліджень Ласла Веспремі, заснованих на лінгвістичному по-

рівнянні скопійованих варіантів хроніки, її було переписано не безпосередньо з тексту «Ілюстрованої хроніки» [26, с. 593-594].

Отже, ми повинні рахуватися ще з однією можливою втраченою копією хроніки, текст якої був перерваний у тому ж місці, що й текст «Ілюстрованої хроніки» [26, с. 593-594].

Під час ретельного вивчення рукопису «Ілюстрованої хроніки» на її сторінках було виявлено кутові замітки. Вони датуються XV-XVI століттями і внесені латинською мовою і турецькими літерами. Припускається, що декілька рукописних заміток XV ст. на сторінки кодексу латинською вніс Янош Вітиз (близько 1408-1472) – вчений-гуманіст, кардинал, архієпископ Естергомський, але їхні незначна кількість і стислість обмежують безсумнівність таких доводів.

Замітки XVI ст., на які 1902 р. звернув увагу історик культури та мистецтва Елемер Варйу, зроблені турецькою мовою на полях аркушів хроніки. Вони містять переважно антропоніми і власні імена, що дублюються з самого тексту кодексу – на першій сторінці (f. 1r): «*Хроніка Яна Турца*», на 24 сторінці (f. 12v): «*Nota diligenter. Зверни особливу увагу*», на 25 сторінці (f. 13r): «*Чаквар*». Ці замітки, як можна припустити, було внесено тодішніми власниками хроніки [27, с. 248-249]. Це наводить на думку про ймовірне перебування останньої у власності якогось турка. Однак дослідник Ференц Жінка, який 1923 р. ретельно розглянув і розшифрував ці записи й датує їх не раніше, ніж кінцем XV ст., гадає, що замітки походять від угорця, котрий добре володів турецькою, і не обов'язково означають, що кодекс узагалі колись перебував у власності турка [27, с. 250].

У перші десятиліття XVII ст. «Ілюстрована хроніка» вже згадується в каталозі *Tabulae codicum manuscriptorum praeter graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum 9531* Віденської імператорської бібліотеки, складеному тодішнім директором останньої Себастьяном Тенгнагелом (1608-1636), серед латинських історичних праць (число *No. 456. Hist. Lat.*) під назвою «*Hungáriáé Chronicon Manuscriptum*». Це відповідає нанесеній на верхній правий кут обкладинки хроніки замітці *456. Hist. Lat.*, яка, цілком імовірно, належить самому С. Тенгнагелу [14, с. 389].

Наступний каталог (I-й том), на 173-й сторінці якого вже під назвою «*Chronica Vngarica cum figuris*» міститься опис «Ілюстрованої хроніки», склав 1652 р. віденський бібліотекар Матеус Маухтер [14, с. 390], але жодних заміток на сторінках хроніки він не зробив. Цього не можна сказати про його наступника, віденського бібліотекаря Петера Ламбека, нотатки котрого зустрічаються в хроніці найчастіше.

Протягом подальших двох століть «Ілюстрована хроніка» залишалася у Відні, через що, власне, у наукових колах її нерідко й називають «*Віден-*

ською ілюстрованою хронікою». В Угорщину вона остаточно повернулася 1932 р. в результаті прийняття Венеціанської конвенції 27 листопада 1932 р., що забезпечила передачу угорської культурної спадщини, яка після розпаду Австро-Угорщини все ще залишилася в Австрії, на батьківщину.

На питання «Коли було складено «Ілюстровану хроніку»?» перша фраза її передмови начебто відповідає точною датою, а саме: «У році 1358-му Господньому, на октаву Вознесіння, що припало на вівторок, розпочав я дану хроніку про угорців старі і нові діяння, їх походження та розвиток, звичаї і сміливість...». Ідеться про 15 травня 1358 р. [18]. Однак таке датування є доволі неоднозначним, оскільки може свідчити про час початку написання самого тексту хроніки, або ж указувати на початок роботи над підготовкою її кодексу, чи взагалі – інформувати про дату, з якої розпочалося написання первинного рукопису, що згодом ліг в основу «Ілюстрованої хроніки».

У науковій літературі ХХ - початку ХХІ століть щодо визначення часу створення «Ілюстрованої хроніки» найчастіше наводиться перший *A ініціал* першої (титульної) сторінки та його численні інтерпретації. Як відомо, у нижній частині *A ініціалу* зображені чоловік і жінка, які, стоячи на колінах та схрестивши руки, моляться, їхні голови увінчані коронами. Поза сумнівом, це королівська пара: угорський король Лайош I та його дружина Єлизавета Боснійська. У верхній же частині *A ініціалу* зображено жіночий бюст із короною на голові та ореолом навколо неї. Пальмова гілка, яку жінка тримає в правій руці, і колесо (як символ чотирьох коліс, за допомогою яких, як про це стверджує церковний переказ, шмагували її тіло) в лівій доводять, що в даному випадку йдеться про зображення християнської святої та великомучениці Святої Катерини Александрійської. Її образ на *A ініціалі* хроніки вперше розпізнав Антал Пор ще 1895 р. [22, с. 389].

За словами Е. Якубовича, зображення на *A ініціалі* Святої Катерини Александрійської пояснює, що вона була святим покровителем першої доньки Лайоша I – Катерини. На його думку, хроніку було складено в період переговорів із французьким королівським двором, що велися з нагоди заручин Катерини з орлеанським принцом Людовіком Валуа, тобто десь між 1374 і 1376 роками, і готувалася вона до цієї події в якості подарунку [14, с. 386-389].

1938 р. Ілона Беркович відкинула датування Е. Якубовича через відсутність зображення на сторінках хроніки, передусім першій (титульній) сторінці, польського герба [1, с. 3-5]. Вона стверджує: «Те, що Свята Катерина Александрійська на *A ініціалі* виступає в ролі покровительки маленької принцеси Катерини, цілком імовірно, але аж ніяк не є прийнятним припущення Еміля Якубовича про те, що мініатор створив кодекс між 1374-1376 роками

в якості подарунку до заручин. Якщо, як пише Еміль Якубович, чудове оформлення хроніки вказує на її «створення з репрезентативною метою як подарунку на заручини», то абсолютно незрозумілим є той факт, що з цієї нагоди мініатор не зобразив польський герб, адже вже з листопада 1370 р. Лайош I був королем Польщі; сумніви посилюються, якщо взяти до уваги, що такий герб можемо побачити у менш вишуканій хроніці Лайоша I – оксфордському *Secretum Secretorum*» [1, с. 4].

Зі сказаного вище І. Беркович робить однозначний висновок про те, що «Ілюстрована хроніка» мала бути готова ще до коронації Лайоша I польським королем, тобто до 17 листопада 1370 р. Це, ймовірно, не применшує вірогідності того, що кодекс або шляхом угорсько-французьких контактів 1374-1376 рр., або ж як подарунок з нагоди заручин потрапив до французького двору. Проте «Ілюстрована хроніка», судячи із зображення на *A ініціалі* першої (титульної) сторінки Святої Катерини Александрійської як покровительки принцеси Катерини, не могла бути складена до народження останньої, тобто перед липнем 1370 р. [1, с. 5]. Пізніше дослідник Йозеф Фітц висловив думку про те, що відображення Святої Катерини могло бути зумовлене хрещенням маленької принцеси Катерини. Якщо спиратися на твердження І. Беркович, хроніка мала бути оформлена мініатором упродовж чотирьох місяців, що, без перебільшень, є надзвичайно коротким терміном для проведення митцем філігранної роботи такого рівня. Це зумовлює малоімовірність її припущень. Хоча на захист своєї теорії дослідниця озвучує версію, згідно з якою над мініаторами хроніки працювали ще до народження Катерини, а першу (титульну) сторінку було завершено вже після народження принцеси, але обов'язково в період, що передував обряду коронації Лайоша I польським королем [1, с. 7].

Згідно з твердженням Едіт Гофман, наведеним в її монографічній праці «Старі угорські бібліофіли» (1929 р.), «Ілюстрована хроніка» принаймні на десять років молодша від датованого 1358 роком тексту. В якості часу складання хроніки вона вказує «близько 1370-й рік» або ж у будь-якому випадку «період, що безпосередньо передував коронації Лайоша I королем Польщі» [7, с. 21]. Ймовірно, причиною також є те, що ні на першій (титульній) сторінці, ні в інших місцях «Ілюстрованої хроніки» поруч з угорським та анжуйським гербами Лайоша I не фігурує польський герб, який належав королю лише з листопада 1370 р., після проведеного обряду коронації його польською королівською короною. Зауважимо, що в наступних наукових працях Едіт Гофман уже відкидає своє попереднє припущення щодо часу створення «Ілюстрованої хроніки», натомість приймає твердження Е. Якубовича [6, с. 290-296].

У власному дослідженні, що другим томом

увійшло до факсимільного видання «Ілюстрованої хроніки» з 1964 р., Клара Чаподіне-Гартоні припустила, що зображення Святої Катерини Александрійської, можливо, не має жодного стосунку до переговорів із французьким королівським двором щодо заручин. Вона пише: «...*Певно, Лайош I та його дружина особливо виановували цю святу й тому назвали свою первонароджену доньку Катериною, а відтак король побудував каплицю ім. Святої Катерини в Секешфегерварі, в якій і був похований*» [2, с. 47-64]. А вже в працях, доданих до чергового видання «Ілюстрованої хроніки» з 1986 р. та факсимільного видання 1987 р., можна побачити нове припущення К. Чаподіне-Гартоні стосовно функції *A ініціалу*: «*Ми вважаємо, що на зображенні королівське подружжя молиться до Святої Катерини Александрійської допомогти в дітонародженні...*» [3, с. 517-558; 4, с. 129-143].

Найновіша версія хронології створення «Ілюстрованої хроніки», датована 2004 р., належить відомому в сучасній угорській історіографії фахівцю Ласлові Голлеру. В ході дослідження передмови та першого *A ініціалу* хроніки він дійшов однозначного висновку, згідно з яким укладання кодексу відбулося в період між 1360 і 1370 роками, найімовірніше близько 1365 р. А наведена в передмові дата 15 травня 1358 р. вказує насправді на час початку підготовки тексту «Ілюстрованої хроніки» [8, с. 42].

В якості підтвердження своєї теорії Л. Голлер подає власну інтерпретацію першого *A ініціалу* хроніки, згідно з якою метою даного ініціалу було вказати на проблему престолонаслідування в Угорського королівстві у зв'язку з бездітністю королівського подружжя Лайоша I та його другої дружини Єлизавети Боснійської [8, с. 342]. Цим історик пояснює зображення на *A ініціалі* Святої Катерини Александрійської, до якої королівське подружжя молиться, стоячи на колінах, і обґрунтовує власну періодизацію створення «Ілюстрованої хроніки» в часі найбільшого загострення проблеми престолонаслідування, тобто після 1360 р., але ще до народження у королівського подружжя їхньої першої доньки Катерини 1370 р. До того ж, така версія дати створення хроніки узгоджується з відсутністю на її сторінках польського герба. Адже цілком зрозуміло, що в кодексі, складання якого передувало часу коронації Лайоша I в листопаді 1370 р. польським королем, відповідний герб не фігурує.

Загалом слід наголосити на тому, що своїм датуванням Л. Голлер відкидає загальноприйняту теорію, відповідно до якої хроніка готувалася в якості подарунку на заручини герцога Людовіка Орлеанського з французької династії Валуа та доньки угорського короля Лайоша I Катерини Анжуйської, яка, до слова, довгий час вважалася найбільш імовірною та правдоподібною, посідала чільне, провідне місце в угорській історичній традиції.

В угорській історіографії немає однозначної

думки щодо особи автора «Ілюстрованої хроніки». Частина дослідників припускають, що це міг бути Марк Калті, інші її автором схильні вважати Яноша Тотшоймоші Апрод, деякі науковці не відкидають і можливості виходу хроніки з-під пера колективу авторів. Однак слід наголосити на малоімовірності останньої версії, оскільки текст рукопису від початку й до кінця написаний одним почерком, а отже, остаточного вигляду хроніці надав єдиний автор.

Марка Калті, як автора тексту «Ілюстрованої хроніки», визнають наступні угорські науковці: Еміль Якубович, Тібор Кардош, частково Ілона Беркович, Корнел Совак, Ерно Мароші та інші.

Взагалі, сліди появи імені Марк у контексті авторства тексту «Ілюстрованої хроніки» сягають передмови правового резюме 1593 р. трансільванського історика-гуманіста кінця XVI ст. Яноша Бараньяї Дечі, в котрій він уперше згадує, що автором хроніки, яка містить походження й історію мадярів (угорців), є дехто на ім'я Марк, і додає, що роботу останнього при написанні своєї праці використав Янош Туроці [20, с. 77]: «*Якщо деякий варварський письменник, званий Марком, не виклав би в хроніці походження і діяння наших предків, безсумнівно, ми були би змушені бути мандрівниками і чужинцями на власній батьківщині. Оскільки від нього взяв Туроці всі матеріали для своєї праці...*» [11, с. LX; 23, с. 4].

Проте невідомо напевне, звідки автор наведених вище рядків взяв ім'я Марк: на думку історика літератури Гейзи Каршаї, Янош Бараньяї Дечі побачив у німецькомовній Списькособотській хроніці з XV ст. посилання на угорське джерело, зване *Chronica Martiniana* [15, с. 672-674].

Але свого роду сполучним елементом між ім'ям Марк і текстом «Ілюстрованої хроніки» могла слугувати й робота XVII ст. францисканського історика Лукача Ваддінга, в якій він часто посилається на двох більш ранніх францисканських авторів, Маріануша і Маркуша; останній під іменем *Marco de Lisboa* став відомий як францисканський історик, 1580 р. він помер у Португалії [20, с. 78].

Про деякого Маркуса, який описував походження мадярів (угорців), згадує і історик Топпельтінус родом із Медіаша (місто в Румунії, в самому центрі історичної області Трансільванія) у своїй праці, що вийшла в Лейдені 1667 р. під назвою «*Origines et occasus Transilvanorum*».

Ференц Толді, зауваживши в роботах Яноша Бараньяї Дечі, Лукача Ваддінга і Топпельтінуса цитати щодо особи певного Марка, який писав про історію мадярів (угорців), 1867 р. вперше видав «Ілюстровану хроніку» під назвою «Хроніка Марка про діяння угорців» (*Marci Chronica de gestis Hungarorum ab origine gentis, ad annum MCCCXXX producta*). Однак слід наголосити на тому, що автор тут говорить ще не про Марка Калті.

Гіпотеза авторства власне самого Марка

Калті щодо тексту «Ілюстрованої хроніки» бере свій початок лише в перших десятиліттях ХХ ст. з досліджень Е. Якубовича. На сторінках своєї праці 1924 р. він розповів про такого собі Марка Калті та, провівши ґрунтовне дослідження його біографії, висунув власну теорію щодо авторства останнього стосовно тексту «Ілюстрованої хроніки» [12, с. 15-16].

Марк Калті – нащадок знатного роду дрібних землевласників Калт, що мали безліч родинних маєтків у тоді ще однойменному поселенні Калт (зараз населений пункт Баршоньош у Веспремській жупі). У 1336-1337 рр. він був придворним священиком, капеланом королеви Єлизавети (дружини Карла I Роберта), впродовж 1342-1352 рр. служив парохом (парафіяльним священиком) у церкві Святого Петра в Буді, 1352 р. з милості короля Лайоша I став хранителем королівського архіву, 1358 р. був призначений кустосом (почесний титул каноніка капітулу, який завідує його маєтком) коронаційної базиліки Діви Марії в Секешфегерварі, де охороняв провінційні скарби, записи і некрологи королів.

Так, працюючи до середини ХІV ст. при королівському дворі, Марк Калті вів історичні замітки, на основі яких 15 травня 1358 р. й розпочав роботу над власною хронікою, текст якої несподівано обриває подіями 1330 р. Цим твором була «Ілюстрована хроніка». Принаймні, такої думки дотримується Е. Якубович. Історик обґрунтовує своє твердження окремими фактами з життєпису Марка Калті, а саме: з 1358 роком пов'язані останні два свідчення щодо діяльності Марка Калті. З огляду на це можна припустити недалеку смерть останнього, яка б, до речі, дала пояснення незавершеності хроніки, різке припинення її тексту посеред речення на слові «*quatenus*» [12, с. 15-19; 13, с. 37-38].

Слід зауважити, однак, що Е. Якубович чітко розділяє роботу над хронікою скриптора (автора тексту) й мініатора (автора ілюстрацій). На думку дослідника, написання скриптором – Марком Калті – тексту «Ілюстрованої хроніки» розпочалося 15 травня 1358 р. Роботу мініатора й період остаточного складання хроніки він датує 1374-1376 рр.

Це вже майже століття потому, 2005 р., науковець Ласло Голлер на сторінках свого доробку «Кілька нових спостережень у кодексі «Ілюстрованої хроніки»» наголошує на спільній, одночасній налагодженій роботі скриптора й мініатора. Своєю думкою дослідник обґрунтовує так: «*Безліч ознак вказують на те, що текст «Ілюстрованої хроніки» скопійований зі скорописом виконаного рукопису, тобто він не є точною копією певного кодексу. Відтак, не можна було заздалегідь розрахувати поширення окремих частин тексту, в чому й полягала необхідність тісної співпраці між скриптором і мініатором*» [10, с. 275-276].

Своєю часу теорія Е. Якубовича щодо авторства Марка Калті, попри свою неоднозначність,

знайшла прибічників та закріпилася в наукових колах. Так, не проводячи більш детальних досліджень проблеми, з думкою Е. Якубовича погодилися науковці Тібор Кардош, Корнел Совак, Ерно Мароші, Ілона Беркович.

Частково позицію попередників прийняв також Дюла Крісто, на погляд якого Марк Калті дійсно міг бути автором тексту певної хроніки ХІV століття, хоч і не обов'язково саме тексту «Ілюстрованої хроніки» [19, с. 480-484].

У дослідженні 1986 р. «Ілюстрована хроніка та її вік» історика Дежо Дерчені, приміром, ідеться про те, що текст, розпочатий 15 травня 1358 р., зберігся не в оригіналі, а в п'яти окремих копіях, найбільш вишуканою серед яких і є «Ілюстрована хроніка». На думку вченого, її копіювання та художнє оформлення було здійснене вже після написання тексту, взятого за основу. Тобто науковець схильний вважати Марка Калті швидше автором тексту-оригіналу, а не самої «Ілюстрованої хроніки» [5, с. 400-404].

Сучасний історіограф Дьордь Сабадош у своїй праці 2009 р. вже чітко висловлює думку, згідно з якою Марк Калті міг бути, більш імовірно, автором першотвору періоду Лайоша I, але не він склав текст «Ілюстрованої хроніки» [23, с. 13].

Противниками теорії авторства Марка Калті виступають угорські науковці-історіографи Ласло Дьюла Ерделі, Гейза Каршаї, Шандор Домановські, Ласло Голлер, Даніель Бачат'яї та ряд інших. Кожен із них наводить власні аргументи, що засвідчують сумнівність версії про авторство Марка Калті. При цьому дослідники наводять власні версії щодо ймовірного автора «Ілюстрованої хроніки».

Найбільш обговорювана і прийнятна з-поміж сучасних теорій пов'язана з особою Яноша Тотшоймоші Апрод або ж, як його ще часто називають у науковій літературі, Яноша Кукулеї як можливого автора «Ілюстрованої хроніки».

Ще Іштван Катона – священик-єзуїт, доктор філософії та історик – у ХVІ ст. стояв дуже близько до формування популярної, хоч і неоднозначної сьгодні версії щодо авторства Яноша Кукулеї стосовно «Ілюстрованої хроніки». На основі диплома, виданого в липні 1359 р., в тексті якого зустрічається ім'я архідіякона Яноша Кукулеї, а також спираючись на передмову *хроніки Яна Туроці (1488)*, котра інформує про те, що її автор працював із двома кодексами ХІV ст., одним із яких, як уже доведено, була «*Хроніка короля Лайоша*» Яноша Кукулеї, І. Катона зробив висновок про те, що й «Ілюстровану хроніку», можливо, склав Янош Кукулеї [16; 24, с. 679-699].

Серед сучасних науковців дану ідею розвинув Ласло Голлер. Він висунув гіпотезу, згідно з якою автором передмови до тексту, як і самого тексту «Ілюстрованої хроніки» слід вважати Яноша Тотшоймоші Апрод (або ж Яноша Кукулеї), вихідця

з Шариських Соколовців, що на території сучасної Східної Словаччини, автора першої в середньовічній угорській літературі біографії, присвяченої Лайошеві I, під назвою «Хроніка короля Лайоша».

Про життя Яноша Кукулеї є чимало відомостей, які до того ж значно розширив до того ще не опублікованими даними Л. Голлер у своїй статті 2003 р. «Хто склав «Ілюстровану хроніку»? Нова гіпотеза». Вже в молодому віці, на початку 1344 р., Янош Кукулеї працював при королівській канцелярії. 1349 р. він користувався титулом «*litteratus*», тобто «писар», під яким згадувався до лютого 1350 р. Того ж року, вже як член відділу «таємної печатки» канцелярії у статусі «*secretorum notarius*», а отже, як «таємний секретар» і, відповідно, як хранитель таємної печатки, супроводжував короля Лайоша I у другому італійському поході. Після повернення до Угорщини продовжував працювати при королівській канцелярії. Також з початку 1350-х рр. активно отримувал церковні бенефіції, обіймав різні церковні посади, що, безсумнівно, було пов'язано з прихильністю короля Лайоша I до його особи й діяльності: станом на 1353 р. Я. Кукулеї вже був каноніком при Загребській та Егерській капітулах, а також Арадським та Секешфегерварським каноніком, 1355 р. став кукулейським архідияконом Трансільванської єпархії, залишаючись у цьому статусі аж до смерті, від 1359 р. був членом Естергомської капітули [9, с. 227].

Також упродовж життя Янош Кукулеї чотири рази обіймав посаду вікарія, тобто заступника архієпископа чи єпископа. До 1363 р. належить перша згадка про те, що він став вікарієм архієпископа Естергомського – Міклоша Апаті – на термін 1363-1366 рр. Король Лайош I ставився до нього з особливою пошаною, зокрема 1364 р. він наділив Яноша Кукулеї почесним титулом «*capellanus noster specialis*», тобто «особливий капелан», та призначив головним секретарем своєї канцелярії. На цій посаді Янош Кукулеї проводив важливу роботу до 1366 р., тобто до смерті Міклоша Апаті, котрий, будучи архієпископом Естергомським, займав ще й посаду керівника королівської канцелярії. З 1371 р. Янош Кукулеї посідав важливі посади при Трансільванській церкві: протягом п'яти років (1371-1376) він був вікарієм Трансільванського єпископа Деметера, потім упродовж 1376-1377 рр. виконував роль Трансільванського капітулярного вікарія, згодом, з 1379 по 1387 рр., знову згадувався як вікарій вже архієпископа Естергомського Деметера. 1380 р. від Естергомської капітули він дістав курію, яка, згідно з дарчим актом, переходила йому пожиттєво. Остання письмова згадка про Яноша Кукулеї та його ще активну діяльність датована 14 вересня 1393 р. [9, с. 227].

Отже, як наголошує Л. Голлер, Янош Кукулеї доволі часто бував при королівському дворі, також супроводжував короля в кількох походах і в якості

свідка повідомляв про пережиті події. У 1360-х рр., перебуваючи у Вишеграді, у 25-и розділах тексту він вмістив опис воєнних походів свого короля до Неаполя, а після смерті Лайоша I доповнив їх ще 30-ма главами про звиятиги короля. Додавши до цього біографію останнього, Янош Кукулеї склав «Хроніку короля Лайоша» («*Chronicon de Ludovico rege*»), або ж, як її ще називають, «Хроніку Яноша Кукулеї».

Спираючись на докладні факти життєпису Яноша Кукулеї та опису посад, які він обіймав, Л. Голлер припускає, що саме цей хроніст, окрім «Хроніки короля Лайоша», склав і написав ще й текст «Ілюстрованої хроніки» [9, с. 228].

Також про авторство Яноша Кукулеї, на думку Л. Голлера, можуть свідчити результати його порівняльного дослідження передмов «Хроніки короля Лайоша» та «Ілюстрованої хроніки», в ході якого науковець звернув увагу на структурну і стилістичну подібність обох хронік.

Вказуючи на схожість у структурі досліджуваних передмов, Л. Голлер наводить складові останніх, що включають три частини: 1) експозиція, побудована на біблійних виразах; 2) цитати з авторитетних джерел; 3) особисті коментарі до історичного твору. Дана структура простежується як у передмові «Хроніки короля Лайоша», так і в передмові «Ілюстрованої хроніки» [9, с. 217, 221].

Л. Голлер також вбачає сенс у порівнянні джерел біблійних цитат і посилань у досліджуваних текстах. В частині проповідей «Хроніки короля Лайоша» можна ідентифікувати шість біблійних посилань, у тексті «Ілюстрованої хроніки» – дванадцять. При цьому більшість цитат і посилань взяті з *Книги приказок Соломонових*. До того ж, Л. Голлер особливо наголошує на тому, що в обох передмовах найважливішою відправною точкою слугують 8, 15-16 вірші з *Книги приказок Соломонових*. Приміром, на початку «Хроніки короля Лайоша» читаємо: «від нього [Бога] походить вся влада, наче із сонця проміння; під його верховенством правлять королі і панують князівства». Передмова «Ілюстрованої хроніки» розпочинається цитатою: «Через Мене царі владарюють». Попри цитування *Книги приказок Соломонових*, в обох передмовах знаходимо цитати з *Книги Псалмів* і *Книги Самуїла* [9, с. 224].

Окрім подібності в біблійних переказах передмов, Л. Голлер знаходить таку й серед подальших, іншого жанру джерел досліджуваних передмов. Учений робить цікаве зауваження: в обох передмовах в якості джерел наведені середньовічні твори є переважно зразками французької історичної літератури.

Приміром, першим із таких джерел передмови «Хроніки короля Лайоша» Л. Голлер називає трактат *De regimine principum* Егідія Римського, який готували для члена французької гілки династії Анжу, тоді ще принца, майбутнього французького

короля Філіпа IV Вродливого, між 1277-1279 рр. Наступним джерелом передмови хроніки – згідно з дослідженнями Імре Тренчені-Валдапфел – слугувала *Gesta Ludovici IX* Гійома де Нанжі, тобто біографія французького короля Людовика IX Святого або ж її невідома версія [9, с. 224].

Щодо передмови «Ілюстрованої хроніки», то дослідник називає також авторів та їхні роботи, що використовувалися в цій передмові. Це Петро Едок, французький католицький богослов і церковний історик XII ст., який народився близько 1100 р. в Труа (зараз це місто й муніципалітет у Франції, в регіоні Шампань-Арденни) і між 1169-1173 рр. написав свою роботу *Historia scholastica*, що цитується в передмові «Ілюстрованої хроніки». Це також Ніколаус де Ліра – французький богослов, проповідник і тлумач Біблії, викладач, один із найвідоміших духовних письменників і коментаторів XIV ст., який народився в Ла-В'ей-Лір (зараз це муніципалітет у Франції, в регіоні Верхня Нормандія) близько 1270 р., починаючи з 1309 р. і протягом тривалого часу був доктором Сорбонни. Він є автором біблійного коментарю *Postillae perpetuae, sive Brevia commentaria in universa Biblica*, цитати з якого також зустрічаємо в передмові «Ілюстрованої хроніки» [9, с. 224].

В результаті детального аналізу наведених вище передмов та уважного вивчення тексту передмови «Ілюстрованої хроніки» Л. Голлер зробив однозначний висновок, що полягає в наступному: Янош Кукулеї володів усіма якостями, які на основі тексту передмови можемо приписувати авторіві «Ілюстрованої хроніки» [9, с. 211-212].

Узагальнюючи всю історію досліджень «Ілюстрованої хроніки» як унікального писемного спадку середньовічної Угорщини з XIV ст., варто зазначити, що, розпочавшись ще наприкінці XIX ст. і перебуваючи в стані кульмінації впродовж усього XX ст., розвідка ключових проблем хроніки й донині не перестає хвилювати та зацікавлювати вже сучасне покоління науковців. Зокрема, проблемними аспектами у вивченні «Ілюстрованої хроніки» були й залишаються питання датування та авторства даного кодексу.

Висвітливши в ході нашої студії основні наукові версії, що прозвучали в угорській історіографії стосовно дати створення «Ілюстрованої хроніки», ми засвідчили великий хронологічний діапазон у часі написання кодексу, що є підставою для дискусій і викликає неоднозначність вирішення проблеми датування хроніки.

Свого часу кожна з наведених нами версій знаходила підтвердження або спростування в угорській науковій думці. Проте, як відомо, «Ілюстрована хроніка» є лише однією з точних копій хроніки-першотвору, яку було написано за правління короля Лайоша I. Відтак смислове навантаження передмови логічно трактувати відносно до першотво-

ру, а не до «Ілюстрованої хроніки», а дату 15 травня 1358 р., наведену в передмові хроніки, – вважати часом створення тексту першотвору. Такої думки дотримуються сучасні дослідники питань середньовічної угорської історіографії Д. Сабадош (2008, 2009) і Б. Кертес (2016). Однак є й дослідники (наприклад, Д. Дерчені (1986)), котрі 15 травня 1358 р. вважають часом складання самої «Ілюстрованої хроніки», зауважуючи при цьому на хронологічній близькості її до першотвору періоду Лайоша I.

Що стосується періоду остаточного оформлення кодексу «Ілюстрованої хроніки», то в цьому питанні ми солідарні з думкою одного з найактивніших дослідників питань «Ілюстрованої хроніки» – Л. Голлера, який складання останньої датує близько 1365 р.

У питанні визначення автора «Ілюстрованої хроніки» також відзначаємо неоднозначність. Можна навіть казати про певного роду необґрунтованість висунутих дослідниками теорій, що пояснюється відсутністю прямих документальних підтверджень.

Авторство Марка Калті щодо «Ілюстрованої хроніки» – перша повноцінна теорія з даної проблеми, розроблена в угорській історичній думці на початку XX ст. Її було висунуто Емілем Якубовичем (1924). Не займаючись подальшою критичною оцінкою і дослідженням даного питання, більшість тогочасних учених прийняли і майже впродовж 30 років цитували гіпотезу Е. Якубовича. Проте вже в другій половині XX ст. теорія авторства Марка Калті стала предметом критичного аналізу і гострих дискусій. Так в угорській історіографії з'явилися нові погляди на авторство «Ілюстрованої хроніки», які відкидають попередню теорію або ж висувають нові припущення щодо особи автора «Ілюстрованої хроніки».

Найбільш прийнятною серед нових теорій можемо вважати теорію про Яноша Тотшоймоші Апрод (Яноша Кукулеї) як імовірного автора «Ілюстрованої хроніки». Вона, на відміну від теорії авторства Марка Калті, здається більш доречною, хоча б огляду на біографічні дані Яноша Кукулеї. До того ж, автор теорії Л. Голлер (2003) в якості доводів, окрім життєпису Яноша Кукулеї, подає ще й порівняльну характеристику передмов «Ілюстрованої хроніки» та «Хроніки короля Лайоша», результати якої теж можуть засвідчити логічність і доречність даного припущення.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, варто зауважити, що питання авторства, як і проблема часу створення «Ілюстрованої хроніки», залишаються відкритими. Вони й нині актуальні в колах сучасних учених-історіографів, дослідників історії літератури і культури, стають предметом нових припущень і цікавих теорій.

1. Berkovits Ilona. A Képes Krónika és Szent Istvánt ábrázoló miniatúrái / I. Berkovits // Magyar Könyvszemle. – 1938. – 62. – 1-20. old.
2. Csapodiné Gárdonyi Klára. A Képes Krónika miniatúrái / K. Csapodiné Gárdonyi // Képes Krónika. Faksimile kiadás. II. Tanulmánykötet. – Bp., 1964. – 47-64. old.
3. Csapodiné Gárdonyi Klára. A Képes Krónika miniatúrái / K. Csapodiné Gárdonyi // Képes Krónika. – Bp., 1986. – 517-558. old.
4. Csapodiné Gárdonyi Klára. A Képes Krónika miniatúrái / K. Csapodiné Gárdonyi // Képes Krónika. II. Tanulmánykötet. – Bp., 1987. – 129-143. old.
5. Dercsényi Dezső. A Képes Krónika és kora / D. Dercsényi // Képes Krónika. – Budapest, 1986. – 400-404. old.
6. Hoffmann Edith. A Bécsből hazakerült műkincsek kiállítása a Nemzeti Múzeumban III. Kéziratok. / E. Hoffmann // Magyar Művészet. – 1933. – 9. – 289-297. old.
7. Hoffmann Edith. Régi magyar bibliofílek / E. Hoffmann // Budapest: Magyar Bibliophil Társaság, 1929. – 304 old.
8. Holler László. A Képes Krónika első három iniciáléjáról. [Електронний ресурс] / L. Holler // Magyar Könyvszemle. – 2004. – 120. – 325-52. old. – Режим доступу: http://epa.oszk.hu/00000/00021/00043/pdf/MKSZ_EPA00021_2004_120_04_325-352.pdf.
9. Holler László. Ki állította össze a Képes Krónikát? Egy új hipotézis. [Електронний ресурс] / L. Holler // Irodalomtörténeti Közlemények. – 2003. – 107. – 210-42. old. – Режим доступу: http://epa.uz.ua/00000/00001/00012/pdf/itk_EPA00001_2003_02-03_210-242.pdf
10. Holler László. Néhány új megfigyelés a Képes Krónika kódexében. [Електронний ресурс] / L. Holler // Magyar Könyvszemle. – 2005. – 121. – 273-88. old. – Режим доступу: http://www.epa.hu/00000/00021/00046/pdf/MKSZ_EPA00021_2005_121_03_00046.pdf.
11. Ioannes Decius. Praefatio in Syntagma Iuris. Baronyai Decsi János Magyar Históriaja 1592-1598. A szerző életével közli TOLDY FERENCZ // Monumenta Hungariáé Historica. Magyar történelmi Emlékek. – Második osztály: írók. – Pest, 1866. – XVII. kötet. – LX. old.
12. Jakubovich Emil. Adalékok legrégebb nyelvemlékes okleveleink és krónikáink íróinak személyéhez / E. Jakubovich // A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai. – Budapest, 1924. – 20. – 15-19. old.
13. Jakubovich Emil. Adalékok legrégebb nyelvemlékes okleveleink és krónikáink íróinak személyéhez / E. Jakubovich // Magyar Nyelv. – 1925. – 21. – 25-38. old.
14. Jakubovich Emil. Nagy Lajos király oxfordi kódexe, a Bécsi Képes Krónika kora és illuminátora. [Електронний ресурс] / E. Jakubovich // Magyar Könyvszemle. – 1930. – 37. – 382-393. old. – Режим доступу: <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00185/pdf/382-393.pdf>
15. Karsai Géza. Névtelenség, névrejtés és szerzőnév középkori krónikáinkban / G. Karsai // Századok. – 1963. – 97. – 666-677. old.
16. Katona Stephanus. Historia Critica Regum Hungariae Stirpis Mixtae. Tomulus III. Ordine X. Ab anno Christi MCCCCI. Ad annum usque MCCCCXXI. / S. Katona. – Buda, 1790. – 259 old.
17. Kertész Balázs. A 14. századi magyarországi krónikaszerkesztmények utóélete a késő középkorban / B. Kertész // Századok. – 2016. – 150. – 473-499. old.
18. Képes krónika. Faksimile kiadás. I.,II. Tanulmánykötet. – Budapest: Magyar Helikon Könyvkiadó, 1964. – 201 old.
19. Kristó Gyula. Anjou-kori krónikáink / G. Kristó // Századok. – 1967. – 101. – 458., 480-484. old.
20. Lengyel János. Krónikaszerkesztések I. Károly Róbert és Nagy Lajos korában / J. Lengyel // EGYÜTT. – 2007. – 2. – 73-79 old.
21. Mályusz Elemér. Krónika-problémák. / E. Mályusz // Századok. – 1966. – 100. – 725. old.
22. Pór Antal – Schönherr Gyula. Az Anjou-ház és örökösei / A. Pór – G. Schönherr / A magyar nemzet története 3. – Bp., 1895. – 668 old. – 166-167. old.
23. Szabados György. Alkotói egyéniségek és közös irányultságok. Rövid áttekintés a magyar krónikaszerkesztések néhány forrásproblémájáról. [Електронний ресурс] / G. Szabados // Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica. – Tomus CXXX. – Szeged, 2009. – 109 old. – 3-14. old. – Режим доступу: http://medievalia.hu/wp-content/uploads/2014/11/historica_130.pdf.
24. Szabados György. Katona István történetírói időszerűségéről. [Електронний ресурс] / G. Szabados // Irodalomtörténeti Közlemények. – 2008. – 112. – 679-699. old. – Режим доступу: <http://itk.iti.nta.hu/megjelent/2008-56/szabados.pdf>.
25. Toldy Franciscus. Marci Chronica de gestis Hungarorum ab origine ad annum MCCCIII. Producta / F. Toldy. – Pestini, 1867.
26. Veszprémy László. A Képes Krónika és Anonymus kéziratának utóéletéhez / L. Veszprémy // Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára. Szerk. Mikó Gábor – Péterfi Bence –

Vadas András. – Bp., 2012. – 593-594. old.
27. Zsinka Ferenc. A Bécsi Képes Krónika török bejegyzései / F. Zsinka // Magyar Könyvszemle. – 1923. – 30. – 3-4. – 248-250. old.

РЕЗЮМЕ

НАУЧНЫЕ ДИСКУССИИ ВОКРУГ «ИЛЛЮСТРИРОВАННОЙ ХРОНИКИ» В КОНТЕКСТЕ ИСТОРИОПИСАНИЯ В ВЕНГЕРСКОМ КОРОЛЕВСТВЕ В ПРАВЛЕНИЕ ДИНАСТИИ АНЖУ (XIV в.)

Цыгак В. В. (Ужгород)

В статье говорится об уникальном памятнике венгерского историописания XIV в., так называемой «Иллюстрированной хронике», которая является важным источником периода правления в Венгерском королевстве династии Анжу. В рамках статьи освещаются дискуссионные аспекты в исследовании «Иллюстрированной хронике», в частности вопрос времени ее создания и авторства. В связи с этим приводятся наиболее вероятные теории, озвучиваются традиционные и совершенно новые точки зрения на проблему.

Ключевые слова: династия Анжу, Карл Роберт, Лайош I Великий, «Иллюстрированная хроника», подлинник, копия, «семья», скриптор, миниатор, датировка, авторство, 15 мая 1358 г., Марк Калти, Янош Кукулеи.

SUMMARY

SCIENTIFIC DISCUSSIONS ON THE ILLUMINATED CHRONICLE IN A CONTEXT OF HISTORY WRITING IN HUNGARIAN KINGDOM DURING THE RULE OF ANJOU DYNASTY (14th CENTURY)

V. Tsygак (Uzhhorod)

The article is about the unique monument of the Hungarian history writing of the 14th century so-called Illuminated Chronicle which is the important source of the Anjou dynasty ruling in the Hungarian Kingdom. The article reveals the discussing aspects in the research of Illuminated Chronicle especially the question about its formation and its authorship. The most probable theories, traditional and completely new points of views on this question are making in this regard.

Keywords: Anjou dynasty, Charles I Robert, Louis the Great, Illuminated Chronicle, original, copy, «family», scriptor, miniator, dating, authorship, May 15, 1358, Mark Calti, Janos Kukulei.